

ELS TARGARINS DE MAUTHAUSEN

JAUME RAMON SOLÉ

ABSTRACT

El trabajo de investigación histórica *Targarins a Mauthausen* explica cómo y por qué nueve ciudadanos de Tàrrega fueron internados en el campo de exterminio nazi de Mauthausen. De entre ellos, cinco murieron asesinados, mientras que los otros cuatro sobrevivieron al horror fascista, si bien sufrieron graves secuelas físicas y psíquicas durante el resto de sus vidas. Eran personas jóvenes, que lucharon en el lado leal, como soldados del Ejército Popular de la República. Tras la ocupación de Cataluña por parte del ejército rebelde fascista, atravesaron la frontera con Francia e iniciaron el camino del exilio en febrero de 1939. Fueron internados en campos de concentración del sur de Francia y, a finales de 1939, fueron movilizados por el gobierno francés hacia las Compañías de Trabajadores Extranjeros del frente alemán. Con la derrota de Francia de mayo de 1940, estos exiliados fueron detenidos como prisioneros de guerra por el ejército alemán. Pero pronto perdieron sus derechos como prisioneros porque el régimen franquista no quiso reconocer su nacionalidad. Hitler los declaró apátridas y fueron enviados a los campos de exterminio de la Gestapo. *Targarins a Mauthausen* recoge el testimonio de los cuatro supervivientes que, con suerte e ingenio, pudieron sobrevivir al infierno nazi, y explica la estremecedora experiencia vital, de crueldad e ignominia, a la que tuvieron que enfrentarse los cinco hijos de Tàrrega que fueron asesinados a manos de los protagonistas de la peor y más trágica historia de Europa.

The historical research project *Targarins a Mauthausen* explains how and why nine citizens of Tàrrega were interned in the Nazi extermination camp Mauthausen. Among them, five were murdered, while the other four survived the fascist horror, despite enduring serious physical and psychological scars during the rest of their lives. They were young people who fought on the loyal side as soldiers of the Popular Army of the Republic. After Catalonia was occupied by the fascist rebel army, they crossed the border into France and began their journey into exile in February 1939. They were interned in concentration camps in southern France, and at the end of 1939, they were recruited by the French government into the Companies of Foreign Workers on the German front. Upon France's defeat in May 1940, these exiles were seized as prisoners of war by the German army. But they soon lost their rights as prisoners, because Franco's regime refused to recognise their nationality. Hitler declared them stateless, and they were sent to the Gestapo's extermination camps. *Targarins a Mauthausen* collects the testimony of the four survivors who, through luck and wit, managed to survive the Nazi hell and explains the horrifying vital experience of cruelty and ignominy faced by the five Tàrrega natives murdered there, by the protagonists of Europe's worst and most tragic history.

PARAULES CLAU

Mauthausen
Gusen Linz, Deportats, KLM
Nazisme, Exili, Extermini, SS
Gestapo, Republicans,
Memoria, Victimes, Feixisme
AmicalMauthausen

Un cop tancada la porta de la cambra, aquells malaurats, nus i en completa promiscuïtat, esperaven en va que ragés l'aigua. De les peres, en comptes d'aigua, sortia gas, que aviat saturava l'aire. L'agonia era esgarrifosa: embogits per la desesperació, molts s'estavellaven el cap contra les parets; altres es llançaven damunt dels seus companys i amb les ungles i amb les dents es prenien una revenja absurda; alguns es ficaven els dits fins al fons de la gorja com si així poguessin obrir pas a l'aire pur que no existia...

J. AMAT-PINIELLA¹

2,3 milions de nens, dones i homes, van fer cap als camps de concentració de les SS entre 1933 i 1945; la majoria, 1,7 milions, hi van perdre la vida. D'aquests, 1 milió eren jueus.

N. WACHSMANN²

L'horror nazi i els seus mètodes d'extermini genocida no només es van aplicar a determinades minories ètniques i als enemics polítics. La brutalitat feixista del Reich nazi fou indiscriminada i també la van patir veïns i conciutadans nostres, persones com nosaltres, dels pobles i de les viles de les nostres comarques.

Molts d'ells van morir en circumstàncies horribles i la resta van sentir de molt a prop la mort. La sort, la voluntat de viure i certa dosi d'enginy van fer que sobrevisqueren duent, però, dins seu, l'esgarrifança de tot allò que van veure, viure i patir. Els supervivents dels camps d'extermini van sofrir greus seqüeles físiques i psíquiques durant tota la seva vida. Molts d'ells deien, amb la tremolor als llavis, que no volien parlar-ne perquè l'experiència a Mauthausen era inexplicable i no existien paraules per contar-la. «La llengua no serveix —va escriure el noruec Odd Nansen—. No hi ha paraules per descriure l'horror de tot allò que els meus ulls han vist.»³

Targarins exiliats als camps de concentració d'Argelers. Febrer de 1939. Fotografia: Col·lecció particular de la família Sasplugas Mateu. Tàrrrega 1939-61.

¹ J. AMAT-PINIELLA (2017 [1963]), *K. L. Reich*, Barcelona, Club Editor.

² N. WACHSMANN (2015), *KL: A History of the Nazi Concentration Camps* (trad. C. Belza; D. León Gómez), Editor digital.

³ *Ibíd.* nota 2.

Porta d'entrada al Camp de Mauthausen. 5 de maig de 2019. Fotografia: J. R. S.

Forn crematori de Gusen. Aquí van ser incinerats els targarins assassinats a Mauthausen. 5 de maig de 2019. Fotografia: J. R. S.

El febrer de 1939, 400.000 republicans catalans i espanyols van haver de marxar cap a l'exili. La seva lluita contra el feixisme internacional a la guerra d'Espanya els feia témer que si es quedaven, serien assassinats pels franquistes. Les proclames del general Mola afirmant que calia «eliminar sin escrúpulos ni vacilación a todos los que no piensen como nosotros»,⁴ era la gran amenaça per a qui es quedava a l'Espanya feixista. La repressió ferotge i indiscriminada que, des del principi, va caure sobre els vençuts va atemorir la majoria dels joves que havien servit a l'exèrcit lleial de la República. El febrer de 1939, un futur d'incertesa s'obria davant seu en una França que els acollia en improvisats camps de concentració i on la gana, la malaltia i el fred van fer estralls en una moral ja destrossada per la derrota.⁵

L'abril de 1939, l'estat francès va crear les *Compagnies de Travailleurs Étrangers* (CTE). Aquell estiu, 55.000 refugiats exiliats espanyols van ser obligats a integrar-s'hi. Els exiliats van anar deixant els camps de concentració i molts d'ells van fer cap al nord de França per ajudar l'exèrcit francès a fortificar el front alemany davant la previsible invasió alemanya. Finalment, el maig de 1940, es va produir la batalla de França i l'exèrcit

francès va ser derrotat. Uns 5.000 exiliats republicans van morir durant la confrontació i d'altres van ser detinguts i traslladats als camps de presoners de guerra del Reich on, igual que els presoners francesos, van ser tractats humanament, d'acord amb els tractats de la convenció de Ginebra.⁶

L'estiu del 1940, el ministre Serrano Suñer, cunyat i mà dreta de Franco, va viatjar a Berlín i es va entrevistar amb els mandataris nazis Heinrich Himmler, cap de les SS, i Reinhard Heydrich, director de Seguretat del Reich. Franco va donar llum verda per exterminar els exiliats republicans en mans del Reich. L'endemà mateix, un decret de Hitler retirava l'estatus de presoners de guerra als detinguts que, a partir d'aleshores, serien considerats «combatents rojos espanyols» i va ordenar que fossin deportats als camps de concentració nazis, entre els quals, el de Mauthausen. Allí van ser marcats amb el triangle blau dels *Rotsparnien* i vora 7.000 d'ells hi van morir entre 1940 i 1945.⁷ «Veniem en el tren tancats amb el forrellat i tot; eren vagons de càrrega. Tots érem per terra, de qualsevol manera. Amb una fam que ens arborava, cansats, rehentats. Un matí, de cop i volta, el tren es parà durant una estona, però com que el tren s'havia parat moltes vegades durant hores i hores, no en vam fer gens de cas. De sobte, vam començar a sentir el soroll de les portes que s'obrien, rac, rac, i una cridòria com si fos de lladrucs de gossos. Eren les SS que, amb cops de culata i puntades de

⁴ A. TORRÚS (2016), «Objetivo: acabar con la anti-España», *Público* [en línia]. <<https://www.publico.es/politica/objetivo-acabar-antiespana.html>> [Consulta: 31 de gener de 2021]

⁵ P. JOAN I TOUS (2002), «Deber de memoria y voluntad de testimonio. El éxodo y los campos en la obra de Josep Franch Clapers». A: M. AZNAR (2006), *Escritores, editoriales y revistas del exilio republicano de 1939*, Renacimiento.

⁶ M. ROIG (2017 [1977]), *Els catalans als camps nazis*, Barcelona, Edicions 62.

⁷ N. BONET, et alii (2008), *Tàrraga 1939-61. Aproximació a la repressió, l'exili i la vida quotidiana*, Tàrraga, Ajuntament de Tàrraga.

peu, ens feien baixar dels vagons». L'arribada a Mauthausen, conta-
da per J. Amat-Piniella.⁸

A Espanya, a l'enemic se l'assassinava d'un tret al clatell o se l'afuse-
llava. Als camps d'extermini alemanys, a l'opositor polític se l'elimi-
nava amb treballs forçats en condicions extremes, amb la inanició
i amb la tortura física. Fa quaranta anys, l'escriptora Montserrat
Roig va ser la primera a estudiar i publicar el treball d'investigació
històrica *Els catalans als camps nazis*. Una recerca iniciada de la mà
de Vázquez Montalbán i de Josep Benet que va aconseguir treure
de l'oblit la terrible història de les víctimes catalanes de l'holocaust.

Quaranta anys després d'haver-se publicat, avui encara ens queda
molta feina per fer. Cal reconèixer i divulgar socialment i pedagògica
el drama històric excepcional de la guerra i de la repressió. Van ser
tantes les víctimes i tant el terror sofert, que no s'ha donat l'abast per
fer justícia i recuperar la memòria històrica d'aquest passat tràgic. El
municipi de Tàrrrega fa deu anys que va fer un gran pas endavant amb
el projecte Tàrrrega 1939, que ha ajudat a divulgar els fets amb noms i
cognoms de les víctimes de la repressió de la guerra i de la postguer-
ra. Cal continuar avançant cap a una recerca completa i global per
aconseguir el reconeixement públic i ampli que resta per fer. Cal que
tothom sàpiga que milions de ciutadans van ser deportats i assassi-
nats als camps d'extermini nazis. Nou targarins hi van fer cap, cinc
d'ells van morir i quatre van sobreviure. Aquesta és la seva història.

TARGARINS A MAUTHAUSEN

La història dels targarins deportats als camps d'extermini nazi
vaig conèixer l'any 2008 quan Núria Bonet, Amanda Cardona i Ge-
rard Corbella van donar a conèixer el projecte d'exposició, llibre i
web *Tàrrrega 1939-61. Aproximació a la repressió, l'exili i la vida quo-*
tidiana,⁹ que explica la història de persecució, tortura i mort que
van sofrir conciutadans nostres, tots ells coneguts i populars a la
Tàrrrega d'abans de la guerra. Eren pagesos, comerciants, oficinis-
tes, obrers, dependents i un parell d'ells s'havien fet un nom en els
nombrosos equips de les penyes de futbol d'aquella Tàrrrega diversa
i optimista dels anys 1930.

Abans de l'any 2008 poquíssima gent havia parlat d'aquesta histò-
ria i semblava que a ben pocs els interessava saber-la: vuit ciutadans de Tàrrrega i un del
Talladell van ser deportats a Mathausen, entre 1940 i 1941.

Dels nou, en van sobreviure quatre: Josep Aubach Arnaldo; Modest Farré Farré, del Talla-
dell; Josep Francesc Sentís Baiget, nascut a Llardecans, i Josep Minguell Porta, nascut a
Granyena. Tots ells, excepte Francesc Sentís, es van quedar a França i no van tornar a viure
mai més a l'estat espanyol. Els altres cinc (Josep Ibós Briansó; Josep Real Lloses; Antoni Fo-
guet Doll; Miquel Pont Llobera, nascut a Bellpuig, i Emili Peruga Pui, nascut a Santalecina)
van ser assassinats quan el seu cos va deixar de ser útil per al feixisme. La seva història i
el seu sofriment van ser soterrats per un règim inhumà que no volia que es parlés d'ells.

Al Museu del Memorial de Mauthausen, a la Sala dels Noms, situada a l'antiga bugaderia
del recinte, hi ha escrits els 81.000 noms dels morts documentats al camp. Trobar-ne un
entre tants és possible mitjançant una aplicació web en la qual introdueixes el nom de la

Homenatge de la
Generalitat de
Catalunya les víctimes
de Mauthausen.
Fotografies: J. R. S.

⁸ FONS MONTSERRAT ROIG (1973), «El testimoni de l'estada a Mauthausen de Joaquim Amat-Piniella, explicat a Montserrat Roig» [en línia]. <http://www1.memoria.cat/amat/sites/default/files/entrevista-de-montserrat-roig-a-joaquim_amat.pdf> [Consulta: 31 de gener de 2021]

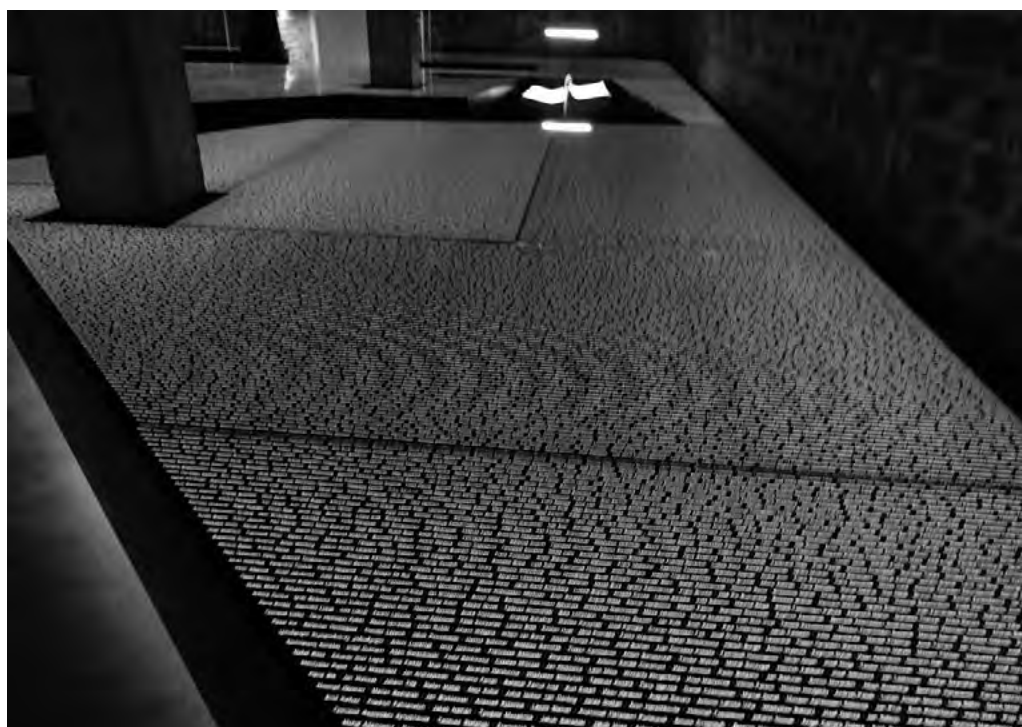
⁹ MAUTHAUSEN MEMORIAL, *Raum der Namen* [en línia]. <<https://raumdernamen.mauthausen-memorial.org>> [Consulta: 31 de gener de 2021]

persona i t'indica el lloc exacte en què es troba escrit. Fent la cerca dels noms dels cinc targarins exterminats, el resultat són les imatges que reproduïm en aquest reportatge.

ESTRATÈGIES DE SUPERVIVÈNCIA A MAUTHAUSEN

Els quatre targarins supervivents de Mauthausen van evitar la mort, però van ser víctimes de greus seqüeles físiques i psíquiques que els va condicionar la resta de la vida. El seu testimoni ens acosta a l'horror quotidià del camp i ens explica com l'atzar, així com una estratègia personal i col·lectiva de supervivència, van servir per tirar endavant en els moments més difícils. Ha estat gràcies al testimoni dels familiars dels supervivents que podem explicar avui aquesta història. Del seu testimoni, n'hem extret sis estratègies de supervivència:

1. La llengua: Els supervivents afirmen que l'esforç o habilitat per aprendre l'alemany va ser vital per sobreviure. Fer-se entendre amb els guàrdies de les SS o amb els comandaments de la Gestapo era vital per evitar ser gasejat. També per alleugerir els càstigs físics o aconseguir situar-se en llocs administratius o de serveis (cuina, hort, oficines, etc., de menys crueltat i poc sobreesforç físic). Molts d'ells van començar a aprendre l'alemany abans d'anar a Mauthausen, als camps de presoners de guerra.
2. Ofici especialitzat: Els camps d'extermini funcionaven, a partir de 1944, com un conglomerat industrial de guerra. Tenir coneixements de mecànica o d'enginyeria possibilitava situar-se en feines útils i especialitzades que tenien dret a més ració de menjar. Els camps eren un conglomerat destinat a la producció d'armes i d'equipament de guerra per a l'exèrcit nazi.
3. Establir vincles de complicitat amb els comandaments, *kapos*, guàrdies i soldats. Ser útil als guardians va servir per salvar la vida en el futur. Anècdotes de complicitat simple i elemental, com la d'avisar de la proximitat d'un superior als soldats que feien guàrdia, va permetre que molts es poguessin salvar.
4. Solidaritat amb els companys. Ser solidari amb els companys compensava per quan necessitaves la solidaritat dels altres.
5. Voluntat i forces per viure. Molts deportats a Mauthausen van morir per esgotament físic i psíquic. Per resistir, aguantar i defugir la desesperació calia voluntat i, dia rere dia, afirmar-se en l'esperança en el futur.
6. No sobresortir, no revoltar-se i obeir.

Memorial Raum der Namen (Memorial Sala dels Noms). En aquesta sala de Mauthausen hi ha inscrits els noms de totes les víctimes mortals del camp entre 1940 i 1945.
Fotografia: J. R. S.

LES NOU VÍCTIMES DE MAUTHAUSEN

Modest Farré Farré. Supervivent.

Nom: Modest
Cognoms: Farré Farré
Data de naixement: 22 d'octubre de 1913
Lloc de naixement: el Talladell
Domicili de 1936: carrer de les Parres, 1 (el Talladell)
Camp de presoners de guerra: XII-C Wiebelsheim
Camp de deportació: Mauthausen
Data: 14 de maig de 1941
Núm. matrícula: 3.265
Data d'alliberament: 5 de maig de 1945
Lloc: Mauthausen

Testimoni de Montserrat i Rossend Lloreta Farré

Modest Farré i Farré, fill d'en Ton i de na Vicenta, era el tercer dels cinc germans de Cal Sabater del Talladell: na Roseta, na Teresa, en Modest, na Concepció i en Rossend.

De família pagesa i republicana, de ben jove es va implicar en la vida social del poble i en la Societat Coral L'Aurora, del Talladell, inspirada en els cors obreristes de Clavé. A la fotografia del cor de l'any 1934, se'l pot veure dret al costat de l'estendard del cor.

Al començament de la guerra, es va integrar en el Comitè de les Milícies Antifeixistes del Talladell i, poc temps després, en les milícies comunistes que van marxar cap al front. Durant la guerra, va entrar al cos policial de la Guàrdia d'Assalt i va ser ascendit a tinent.

El febrer de 1939, va marxar cap a l'exili i es va convertir en un més dels 400.000 refugiats a França. Es va integrar en els batallons de treballadors de la línia Maginot i, quan va ser detingut pels alemanys, va ingressar al camp de presoners XII-C de Wiebelsheim. En aquest camp va posar en pràctica l'estratègia de fer-se passar per ciutadà francès i es va fer dir Modeste Ferrer Ferrer.

D'aquesta manera, va aconseguir retardar l'ingrés al camp d'extermini nazi, on eren internats tots els exiliats republicans de l'estat espanyol. No va arribar a Mauthausen fins al 14 de maig de 1941, gairebé un any més tard que altres companys de captiveri.

Modest Farré
als anys 1950.

Fotografia:
Família Lloreta-Pané.

Societat Coral L'Aurora
del Talladell. 1934.
Modest Farré és la
persona que es troba
a la dreta davant
l'estendard a la filera
superior.
Fotografia: Família
Lloreta-Pané.

Modest Farré i Farré, dalt d'una palmera datilera a l'explotació agrícola on treballava al nord d'Àfrica després de sortir del camp de concentració. Fotografia: Família Lloreta-Pané.

Modest Ferré i Farré amb la seva esposa Geneviève el dia del casament l'any 1955. Fotografia: Família Lloreta-Pané.

al sanatori, en va sortir amb una invalidesa total i va ser allí on va conèixer qui seria la seva futura esposa, na Geneviève, que hi treballava d'infermera. S'hi va casar l'any 1955. L'any 1957 va néixer la seva filla, na Claudette.

Modest Farré Farré va viure la resta de la seva vida en terres de la Catalunya del Nord. Es va instal·lar entre Osseja i Palau de Cerdanya, a prop de la frontera, i temporalment va fixar la seva residència a Bompàs, a tocar de Perpinyà. Sempre va mantenir una excel·lent relació amb els seus familiars i parents del Talladell.

El dia 13 de maig de l'any 2007, a 93 anys de vida i seixanta-sis anys després d'haver entrat al camp de Mauthausen, va morir a casa seva.

La llarga estada a l'Stalag de Renània-Palatinat li va permetre aprendre i parlar l'alemany, la qual cosa, quan finalment va ser internat a Mauthausen, li va ser molt útil per sobreviure. El seu físic, alt i ros, i el relat d'afirmar que era ciutadà francès, li va evitar ser sotmès als treballs més inhumans i superar algunes de les tortures i dels càstigs habituals als camps d'extermini.

Un cop alliberat el camp l'any 1945, va creure que necessitava marxar cap a un país amb un clima més càlid per, així, poder recuperar-se de la greu malaltia pulmonar que li va provocar l'internament a Mauthausen.

Primer es va enrolar a la Legió Estrangera i va fer cap a Algèria. Un cop allí, va treballar en una explotació agrícola datilera fins que, el 1950, amb l'empitjorament de la malaltia, va tornar a França i va ingressar al sanatori de Monbran de Lot-et-Garonne. De l'estada

Josep Minguell Porta, «el Castells». Supervivent.

Josep Minguell Porta durant el servei militar a Saragossa. 1936. Arxiu: Dolors Minguell Minguell.

Nom: Josep
Cognoms: Minguell Porta
Sobrenom: «el Castells»
Data de naixement: 22 de febrer de 1913
Lloc de naixement: Granyena de Segarra
Domicili de 1936: carrer de les Piques, 7 (Tàrrrega)
Camp de presoners de guerra: XII-D Trier
Camp de deportació: Mauthausen
Data: 3 d'abril de 1941
Núm. matrícula: 3.888
Altres camps: Steyr, Wien Schwechat, Floridsdorf.
Data d'alliberament: 5 de maig de 1945
Lloc: Mauthausen

Testimoni de Dolors Minguell Minguell i Domènec Solé Minguell

Al llibre de Montserrat Roig *Els catalans als camps nazis*, s'hi reproduïx un document en el qual un deportat que signa com a «Josep Castells Porta», amb el número de presoner 3.888, escriu una carta a Magdalena Miret Musté el 24 de febrer de 1944. El llibre relata que a finals de 1943 arriben al camp de Mauthausen un grup de republicans marcats amb les lletres NN, de *Nacht und Nebel* («Nit i boira»), considerats molt perillosos. Provenien de grups armats de la resistència francesa, els quals tenien prohibit escriure cap carta o mantenir cap contacte amb l'exterior. Montserrat Roig conta: «al-

tres deportats els hi deixen la seva identitat, i el seu número de matrícula, perquè puguin escriure als seus. Així, en Josep Miret i Musté va poder escriure a la seva germana Magdalena i a la seva mare amagant-se rere el nom i la identitat de Josep Castells i Porta».¹⁰

Josep Miret i Musté havia estat conseller de la Generalitat de Catalunya l'any 1937, president de la Unió Socialista de Catalunya, dirigent del PSUC i membre a l'exili de la resistència a París, on va ser detingut pels alemanys a París a principis de 1943 i deportat al camp de Mauthausen, on moriria a finals de 1944.

Qui era en Josep Castells Porta, que cedeix la seva identitat a Josep Miret? En Jordi Oliva informa que «Josep Castells Porta consta com a mort en el sector de Zuera el 16 d'octubre de 1937. S'havia allistat a Tàrrrega el 15 de setembre d'aquell mateix any. Pertanyia a la 122a Brigada Mixta de la 27a Divisió republicana. Nascut el 13 de setembre de 1914, 23 anys, solter, pagès i fill de Manuel Castells Cirera i Carme Porta Gassó. Vivia al carrer Major, 11, de Tàrrrega. Hi ha expedient seu al Centro Documental de la Memoria Histórica (Salamanca), sèrie Militar, Pagaduría Secundaria del Ejército de Tierra (PSET), Caixa 378 expedient 25106 de la subpagaduria de Barcelona». Els cognoms coincideixen, però en Josep Castells no podia ser a Mauthausen perquè havia mort anys abans al front, i el seu nom no consta ni entre les víctimes ni entre els alliberats del camp. No es tracta, doncs, d'un nom i cognoms duplicats, sinó d'una història inversemblant i desconeguda.

Durant l'entrevista amb Dolors Minguell Minguell, neboda del Josep Minguell Porta, ens va mostrar la documentació que el seu tiet li havia deixat abans de morir. Entre els nombrosos documents i carnets, n'hi havia uns quants en els quals s'esmenta el seu tiet com «el Castells» i, als carnets de la FEDIP (*Federación Española de Deportados e Internados Políticos*), hi consta el seu número de presoner a Mauthausen: el 3.888. Quan ens en vam adonar, na Dolors va agafar de la seva llibreria la primera edició del llibre *Els catalans als camps nazis*, de 1977, en què apareixia la fotografia de la postal enviada per Josep Miret a la seva mare. L'emoció va ser indescriptible. Amb aquesta descoberta, vam confirmar la identitat del protagonista d'aquest acte de solidaritat, succeït a Mauthausen el febrer de 1944.

Quan Josep Minguell Porta, exiliat republicà a França, va ser detingut pels alemanys va canviar la identitat per adoptar la del seu cosí germà, Josep Castells Porta, mort durant la guerra. Josep Minguell havia nascut a Granyena de Segarra el 27 de març de 1914 i vivia al carrer de les Piques de Tàrrrega, on la seva família regentava l'emblemàtica Taverna del Bola. Però, per quina raó va canviar de nom?

Fotografia que es van fer al terrat de l'edifici de la Mútua al carrer Sant Pelegrí 18, de Tàrrrega, on vivien Samuel Solé i Maria Minguell, i que van escriure a Josep Minguell quan es van assabentar gràcies a la Creu Roja que el seu fill i germà, Josep Minguell Porta, era viu a França. 1947. Arxiu: Dolors Minguell Minguell.

*Pequito te pongo esta foto
con nombres indicados i con
n.º 1 - Maria
- 2 - Rosalia
- 3 - Manuel
- 4 - Antonia
- 5 - Antonio
- 6 - Ramona
- 7 - Coloma
- 8 - Angelina*

*Pequito te tomara de
tuera voluntad por no estar
muy bien pero respongo que
alguno lo conoceras, con todo
de afecto.*
Samuel y Antonia

¹⁰ FONS MONTSERRAT ROIG (1973), «El testimoni de l'estada a Mauthausen de Joaquim Amat-Piniella, explicat a Montserrat Roig» [en línia]. <http://www1.memoria.cat/amat/sites/default/files/entrevista-de-montserrat-roig-a-joaquim_amat.pdf> [Consulta: 31 de gener de 2021]

Targeta postal escrita des del camp d'extermini de Mauthausen en la qual Josep Minguell Porta utilitza el nom del seu cosí mort a la guerra, Josep Castells Porta, cedint la seva identitat al conseller de la Generalitat Josep Miret Musté, que va morir mesos després a Mauthausen. (Els catalans als camps nazis. Montserrat Roig. Ed. 62, pàg. 504)

després, a Barcelona. Suposem que es va integrar a l'exèrcit de la República fins que va marxar cap a l'exili.

El febrer de 1939 Franco va ocupar Catalunya i Minguell va fer cap al camp de refugiats de Sant Cebrià al Rosselló. Com milers de republicans exiliats, es va inscriure a les companyies de treballadors estrangers que van ser enviats a la fortificació de la línia defensiva Maginot. Amb l'ofensiva alemanya, va caure presoner i va ser portat a l'Staglag (camp de presoners alemany) de Trèveris, des d'on, amb el vistiplau franquista, els presoners republicans espanyols van ser portats als camps d'extermini de l'alemanya nazi. El 3 d'abril de 1941, Josep Minguell va arribar al camp de Mauthausen.

El motiu del canvi de nom va ser pel fet de ser desertor de l'exèrcit franquista. Si la seva veritable identitat hagués arribat a orelles de les autoritats franquistes, Minguell hauria estat extradit i executat immediatament.

Malgrat que va sobreviure al camp d'extermini, poques vegades va voler parlar amb ningú de la seva història, però gràcies a la seva neboda, Dolors Minguell i Minguell, podem conèixer-ne el testimoniatge:

«El Josep Minguell deia que, tot i que s'ha parlat i escrit molt dels camps d'extermini nazis, mai no podrem descriure la veritat de l'horror de les desenes de milers d'històries que van succeir a Mauthausen. Cada persona que va morir, que va patir o que va passar per Mauthausen és una història diferent i, que per molt que es conti, mai ningú no podrà descriure el que va ser aquell infern. Per a ell, Mauthausen fou una experiència indescriptible i per això no en volia parlar.»

«Quan el Josep arriba a Mauthausen, és conscient que es troba en un indret on li serà molt difícil sobreviure. Malgrat tot, es conjura amb ell mateix per fer tot el possible per sortir-se'n. Decideix sobreviure i renuncia a deixar-se vèncer per la desgràcia. No vol morir, però no ho tindrà gens fàcil. La gana, la tortura, els treballs inhumans, el fred, les malalties, la desesperació o la brutalitat de les SS, el fan trontollar fins a extrems inimaginables. Allí és testimoni diari de les execucions indiscriminades, dels suïcidis desesperats, de les cambres de gas o de les injeccions letals amb benzina al cor. Cinc dels seus companys i amics, targarins, moren assassinats a Mauthausen.»

«Amb sort i astúcia ho intenta tot per evitar la mort. La seva principal premissa és ser obedient, no barallar-se pel menjar i fer-se invisible davant tothom. No destaca per ser una persona conflictiva. No intenta escapar mai. Passa desapercbut i no sobresurt en res. El fet d'haver après una mica d'alemany al camp de Trèveris li permet ser conegut i ben considerat pels guàrdies de les SS, amb els qui estableix una mínima complicitat: els avisa amb un xiulet sempre que s'atansa un superior.»

«Mentre treballa a la maleïda pedrera de Mauthausen, cau malalt amb unes fortes i contínues diarrees que no li permeten fer res. El traslladen als barracons de la mort, d'on ningú no en surt viu. Un comandament, però, el veu i li pregunta de què el coneix. El Josep li respon en

El 18 de juliol del 1936, Josep Minguell tenia 22 anys. En aquell moment, es trobava a Saragossa fent el servei militar al regiment de cavalleria. La rebel·lió militar el va agafar al costat franquista. De seguida va ser enviat a defensar les posicions feixistes del front d'Aragó per aturar els atacs de les columnes republicanes que havien sortit de Catalunya per prendre la capital aragonesa.

Josep Minguell no era una persona políticament destacada, però el fet de tenir a l'altre costat de la trinxera els seus germans (era el segon de nou germans) i amics, el va fer decidir de desertar i passar-se al costat republicà. La família explica que, un cop va desertar, per raons de seguretat es va amagar primer a prop de Tàrrrega i,

alemany que quan el comandament era soldat, tot fent guàrdia i fumant d'amagat, ell vigilava que no s'atansés cap superior i amb un xiulet l'avisava. És així com aquest comandament de les SS li subministra un quilo de mantega, un tros de pa i el treu dels barracons de la mort per dur-lo a la infermeria.»

«A Mauthausen els feien pujar amb les pedres a l'esquena, des de baix a la pedrera fins dalt al camp per les 186 escales. El tracte del tracte era aquest o similar: a la pedrera havien de defecar dins d'uns barrils. Quan s'anaven omplint, s'havien de posar dins la merda dels altres fins al coll per fer les necessitats. Els guàrdies reien sense parar i, quan el barril s'omplia, els obligaven a pujar-lo per l'escala per buidar-lo. A les vies de tren de les pedreres, les SS deixaven anar les vagonetes a tota velocitat per les vies i es divertien mirant a qui enganxaven. A l'hora del ranxo, les baralles entre reclusos pel menjar sovintaven. Ell s'estimava més morir de gana que barallar-se per un tros de pa.»

«El Josep Minguell era conegut per tenir bona mà per domar cavalls; també era torner d'ofici i s'aficionava per la mecànica dels motors. Havia adquirit coneixements mecànics als tallers de Tàrrrega d'abans de la guerra. Aquesta habilitat li va permetre evitar algunes de les tasques més inhumanes de Mauthausen i ser traslladat a la fàbrica d'aviació Heinkel, prop de Viena. Primer va formar part del kommando de treballadors Schwedhat-Florisdorf i, després, dels de Modling. En aquestes fàbriques de mà d'obra especialitzada, les condicions i el tracte en el treball eren molt millors que a la pedrera de Mauthausen.»

Uns mesos després del trasllat, el 26 de juny de 1944, 700 bombarders nord-americans van atacar l'entramat industrial de Viena i Minguell va ser ferit per les bombes. Des d'aquell dia, el seu estat de salut es va deteriorar i va patir forts dolors intestinals i d'estómac. Tanmateix, va aguantar i sobreviure, però la pitjor prova encara havia d'arribar. Amb l'avanç sobre Viena de l'exèrcit soviètic, les SS van decidir esborrar el rastre dels camps eliminant físicament els deportats i organitzant unes macabres «marxes de la mort» des dels diferents centres de treball fins al camp central de Mauthausen. El gener de 1945, un Josep Minguell ferit, malalt i en un estat físic deplorable, juntament amb milers de deportats, caminava de Viena a Mauthausen per sobre del gel i de la neu, a temperatures sota zero. La «marxa de la mort» va ser letal per a la meitat dels seus integrants. Qui no podia seguir el ritme era rematat d'un tret al clatell per les SS.

Minguell va arribar viu a Mauthausen en un gravíssim estat de salut. El metge francès que el va atendre va afirmar anys més tard: «Je ne croyais jamais, vu son état de santé, qu'il puisse en sortir et être repatrié en France.» (No hauria cregut mai que, vist l'estat de salut, se'n pogués sortir i ser repatriat a França.)

Quan els americans van alliberar Mauthausen el 5 de maig de 1945, semblava que Minguell s'havia pogut recuperar. Un comandament americà, d'origen austríac, havia d'anar a Viena i va demanar qui podia reparar els camions Mercedes abandonats i inutilitzats al pati de Mauthausen. Minguell es va presentar voluntari i va posar com a condició que volia marxar cap a Viena amb dos companys més. Els va reparar i van marxar. Durant unes setmanes van gaudir de la bona vida en hotels i restaurants, tot pagat.

Carnet de la FEDIP (Federació de Deportats) de Josep Minguell Porta. Arxiu: Dolors Minguell Minguell.

Carnet de Deportat Polític de Josep Minguell Porta, emès pel govern francès. 1955. Arxiu: Dolors Minguell Minguell.

Els excessos dels dies de Viena, després d'anys de fam i de privacions, van ser fatals per a la seva salut. Cada cop se sentia pitjor i va marxar cap a França, on va arribar en males condicions físiques. A París va trobar una habitació econòmica per viure-hi. Allí va conèixer Madeleine Bècquer, una vídua de guerra amb dos fills, que va tenir cura d'ell i se'n van enamorar. Minguell, però, es trobava molt feble i va ingressar en un hospital en el qual li van fer tractament durant un any. Després de l'hospital, va continuar necessitant moltes atencions. El seu cos rebutjava tots els aliments, excepte el suc de llimona i la pasta.

L'informe del metge en cap del Centre Hospitalari de Bercy era explícit. L'estat de salut del Josep requeriria atenció mèdica durant tota la seva vida. Aquest n'és el diagnòstic:

1. Astènia dels deportats (irritabilitat, inestabilitat, pèrdues de memòria, fatiga ràpida).
2. Tuberculosi pulmonar bilateral.
3. Úlceres d'estómac, gastrectomia.
4. Trastorns digestius. Digestions difícils, nàusees freqüents.
5. Conjuntivitis, psoriasi i diabetis.

Amb greus seqüeles físiques i psíquiques, Josep Minguell, «el Castells», va sobreviure a l'infern nazi. A París es va trobar amb el seu germà Manuel, un altre supervivent de la guerra, que hauria marxat a França a l'exili i que ja s'hi havia nacionalitzat. La família de Tàrraga es va assabentar que Josep era viu. En rebre la notícia, la família va córrer emocionada al terrat de casa de la germana Antònia i de Samuel Solé, i es van fer una fotografia per al Josep.

El 1947, la Creu Roja Internacional va informar oficialment els familiars de la situació del Josep. Aquell mateix any, Antònia i Rosalia van anar de peregrinació a Lourdes per trobar-se amb ell. Van dur a la maleta la fotografia feta al terrat de la Mútua, que estava situada al carrer de Sant Pelegrí de Tàrraga.

Un cop alliberat de Mauthausen, l'estat francès i l'alemany li van reconèixer a Josep Minguell la condició de deportat polític i la invalidesa absoluta. Es va establir a París amb Madeleine, on van viure fins a l'any 1967, i quan ja va poder tornar a Espanya, es va traslladar a Lió. D'aquí se'n van anar als Banys i Palaldà, prop de Ceret, a la Catalunya del Nord, on van viure altres companys catalans deportats i exiliats. A Ceret va morir la seva parella, Madeleine, i se'n va anar a viure a Perpinyà, on va conèixer Marcelina, amb qui es va traslladar al Pertús i on va residir la resta de la seva vida fins a l'any de la mort, el 22 d'abril de 2005.

El 5 d'abril de 1966 el cònsol general d'Espanya a París va comunicar a Josep Minguell que podia tornar sempre que dugués a sobre el passaport francès. Al cap de trenta anys va tornar a casa seva. Al Josep li encantaven els cotxes, la velocitat i conduir. Assegut al volant

del cotxe, res no li feia mal. Sovint agafava el seu Mercedes i conduïa fins a Barcelona, Cervera, Granyena i Tàrraga, per veure la seva gent. Va ser un viatge d'anada i de tornada, en un sol dia, que el faria moltes vegades des del Pertús.

Josep Minguell no volia parlar de Mauthausen. Els nebots no van conèixer el «tiet Pepitu» fins ben entrats els anys setanta. Els van inculcar que mai no l'havien de contrariar pel sofriment patit i pel seu estat delicat de salut. El tema de Mauthausen era tabú. No explicava mai res de la seva experiència personal, només alguns detalls de l'exili i dels camps de concentració de Sant Cebrià i d'Arles. Contava les vegades que s'havia escapat d'aquests camps i menjaven bacallà salat i bevien aigua del mar. I que en una d'aquestes fugides, vivint d'amagat en una granja, el van denunciar i els alemanys se'l van emportar presoner.

Els germans Antònia i Josep Minguell a Tàrraga. 1990. Arxiu Domingo Solé Minguell.

Els seus nebots més joves expliquen com era el tiet Pepitu: «Era una persona educada, afable i calmada, però alhora impacient, perquè patia la síndrome de les cames inquietes i constantment s'havia d'alçar a fer passes. Era molt elegant i sempre anava ben vestit, amb barret i tirants. No podia dur cinturó pels problemes de ventre que patia. Sabia fer anar els coberts d'una manera que mai no havien vist: amb els coberts trinxava el menjar i després el mastegava molt lentament per poder-lo pair.»

«Sempre que podia, venia a veure'ns i ens acompanyava amb la seva bondat i el seu intens somriure». L'any 2003 va patir un ictus i ja no es va poder moure de casa seva, al Pertús, fins a la seva mort, l'any 2005.

Emili Peruga Pui. Mort.

Nom: Emili
 Cognoms: Peruga Pui
 Data de naixement: 21 de març de 1911
 Lloc de naixement: Santalecina (Osca)
 Domicili de 1936: hort del Sobies – carrer de Santa Anna (Tàrrrega)
 Camp de presoners de guerra: X-B Sandbostel
 Camp de deportació: Mauthausen
 Data: 3 de març de 1941
 Núm. matrícula: 3.622
 Altres llocs o subcamps: Traslladat a Steyr (24 de gener de 1941)
 Data de la mort: 16 de febrer de 1943
 Lloc: Steyr

Testimoni de Montse Amorós, neta d'Assumpció Peruga Pui

De l'Emili Peruga Pui hem pogut recuperar una petita part de la seva memòria gràcies al contacte amb una neta de la germana de l'Emili, Montse Amorós, que ens ha ajudat a recuperar la seva memòria vital.

Emili Peruga Pui va ser jugador del Futbol Club Atlètic i de la Penya Comercial, que competia amb les moltes penyes futbolístiques de la Tàrrrega d'abans de la guerra, i que tenien la seu social al Cafè Espanya o als locals de la Unió Republicana del carrer d'Alonso Martínez.

El setmanari local *Crònica Targarina* diu que «el diumenge 9 d'agost de 1936 a la tarda en un Òmnibus de la Cooperativa Obrera de Transports, conduït pel xofer Lluís Miró, marxen cap al front els milicians targarins i comarcans que s'allistaren voluntàriament per a lluitar contra els facciosos.»¹¹ En aquest òmnibus, que es dirigia cap a Alcalá del Obispo, al front d'Osca, a l'Aragó, hi havia els targarins Emili Peruga i Francesc Sentís, que es van integrar a la columna del coronel Villalba. N'Emili i en Francesc, anys més tard, farien cap a Mauthausen.

Emili Peruga va morir exterminat al camp de Steyr-Daimler-Puch a la població de Steyr el 16 de febrer de 1943, on treballava a la fàbrica de vehicles i d'armament vinculada a la famosa Daimler-Benz, fabricant dels coneguts automòbils Mercedes Benz. Va morir a 32 anys, abans que els bombarders aliats comencessin a atacar les instal·lacions industrials d'aquesta ciutat austríaca situada al sud de Linz.

Fotografia d'Emili Peruga al front, vestit de milicià. 1937.
 Fotografia: Montse Amorós, família Peruga-Pui.

El nom d'Emili Peruga Pui al Memorial Raum der Namen, a Mauthausen.
 Fotografia: J. R. S.

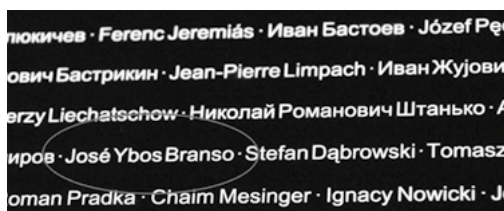

¹¹ *Crònica Targarina* (1936), núm. 781, 15 d'agost de 1936.

Josep Ibós Briansó. Mort.

Nom: Josep
 Cognoms: Ibós Briansó
 Data de naixement: 15 de juny de 1909
 Lloc de naixement: Tàrrega
 Domicili de 1936: carrer del Castell, 2 (Tàrrega)
 Allistament guerra: Columna Estat Català
 Camp de presoners de guerra: XI-A Altengrabow
 Núm. de presoner: 9.080
 Camp de deportació: Mauthausen
 Data: 26 d'abril de 1941
 Núm. matrícula: 4.985
 Altres llocs o subcamps: Traslladat a Gusen (30 de juny de 1941)
 Data de la mort: 1 de desembre de 1941
 Lloc: Gusen

De jove va marxar a treballar a Barcelona i es va incorporar al moviment sindical barceloní. L'any 1934 va ser processat pels fets d'Octubre com a membre del Sindicat Únic. Va ser empresonat al vaixell Uruguay i posteriorment absolt. El seu germà Antoni Ibós va ser, durant la República, un destacat futbolista de les penyes esportives targarines, jugador de l'equip de futbol de la Penya Comercial del mestre Plassa.

Equip de futbol de la Penya Comercial, vinculat a l'Acadèmia Comercial del Mestre Lluís Plassa. El cinquè dret, d'esquerra a dreta, és Antoni Ibós, germà del Josep.

Josep Ibós va ser exterminat a 32 anys a Gusen, el camp satèl·lit de Mauthausen, el dia 1 de desembre de 1941. Un altre germà, Salvador, va morir durant la guerra al front d'Osca el 22 juliol de 1937.

La por dels pares a dir que havia mort a Mauthausen va fer que anys més tard inscrivissin al registre civil de Tàrrega la defunció dels dos germans, la d'en Josep i la d'en Salvador, a la mateixa data i al mateix lloc, el 22 de juliol de 1937.

El nom de Josep Ibós Briansó al Memorial Raum der Namen, a Mauthausen.
 Fotografia: J. R. S.

Un exemple més de com la por i la repressió, al cap dels anys, continuava ocultant la veritat sobre la mort de Josep Ibós a mans del feixisme nazi.

Josep Real Lloses. Mort.

Nom: Josep
 Cognoms: Real Lloses
 Data de naixement: 11 de juliol de 1905
 Lloc de naixement: Tàrrega
 Domicili de 1936: carrer de Sant Josep, 42 (Tàrrega)
 Allistament guerra: Columna d'Estat Català
 Camp de presoners de guerra: XII-D Trier
 Núm. de presoner: 56.258
 Camp de deportació: Mauthausen
 Data: 25 de gener de 1941
 Núm. matrícula: 3.432
 Altres llocs o subcamps: Traslladat a Gusen (7 de febrer de 1941)
 Data de la mort: 24 de juny de 1941
 Lloc: Gusen

Josep Real Lloses i el seu germà Antoni eren dos paletes targarins que treballaven per a l'empresari de la construcció targarí Ramon Sala Llobet. Tots dos eren membres i dirigents del potent Sindicat de Paletes de Tàrrega que, com a organització obrera, sempre va mantenir un destacat protagonisme i independència durant la República i la guerra en relació amb les altres organitzacions obreres.

El sindicat de paletes targarí va participar activament durant els dies posteriors a la rebel·lió del 18 de juliol del 1936 amb el Comitè de Milícies Antifeixistes i, després de la guerra, van ser acusats d'haver dinamitat l'altar major de la parròquia, de destruir de les imatges religioses de les esglésies targarines i d'haver participat en la detenció de mossèn Josep Llobet Manòs, assassinat el 6 de setembre de 1936.

El germà petit d'en Josep, n'Antoni, va ser detingut al front a Morella l'abril de 1938 i, acabada la guerra, va ser condemnat per un consell de guerra a dotze anys de presó. La pena li va ser commutada per un any de presó.

FEDERACION ESPAÑOLA DE DEPORTADOS E INTERNADOS POLITICOS
(VICTIMAS DEL FASCISMO)

Fédération enregistrée à la Préfecture de Police
sous le N° 11.407
Régle par la Loi du 1er Juillet 1901

DOMICILIO SOCIAL :
27, RUE DE LENINGRAD - 75008 PARIS
TÉL. : (1) 49.87.18.89

SECRETARIA GENERAL

Réf. : _____
N° : _____

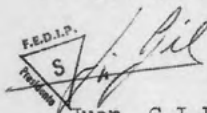
A T E S T A C I O N
-:-:-:-:-:-:-:-:-:-

El Servicio de Estadísticas y Ficheros de la Federación Española de Deportados e Internados Políticos certifica, que según los documentos que posee su servicio

José REAL LLOSES
nacido el día 8 de diciembre de 1900 a Tàrréga (Lérida)
Prisionero de guerra en el Stalag VIII C N° 56258
Deportado en el campo de Mauthausen (Austria), el día 25 de enero de 1941, N° 3532
Trasladado en el campo de Gusen el día 17 de febrero de 1941, N° ignorado
Fallecido el día 24 de junio de 1941 en el mismo.
Señas de sus familiares a su ingreso en el campo de Mauthausen :

Esposa : Ramona LLOSES
C/ de San José, 42
Tàrréga (prov. Lérida).

Hecho en París
el día 21 de enero de 1986
Por la F.E.D.I.P.
el Presidente

Juan G I L

El nom de Josep Real Lloses al Memorial Raum der Namen, a Mauthausen. Fotografia: J. R. S.

Document acreditatiu de la mort de Josep Real Lloses a Gusen el 24 de juny de 1941. Arxiu família Real-Lloses. Tàrréga 1939-61.

Josep Real va marxar cap a l'exili el gener de 1939 i va fer cap al camp de concentració d'Argelers i, d'allà, al camp d'Agde. A principis de 1940 va ser a la Companyia de Treballadors Estrangers, que treballava en la construcció de la línia Maginot. La unitat de l'exèrcit francès en la qual estava destinat va ser de les darreres a rendir-se i va aguantar l'atac alemany fins al 30 de juny de 1940. Llavors, va ser detingut i traslladat al camp de presoners de Trier. El 25 de gener de 1941 va ser deportat a Mauthausen i, posteriorment, traslladat a Gusen, on va morir el 24 de juny de 1941.¹²

Antoni Foguet i Doll. Mort.

Nom: Antoni

Cognoms: Foguet i Doll

Data de naixement: 6 d'abril de 1914

Lloc de naixement: Tàrrega

Domicili de 1936: carrer d'Agoders, 39 (Tàrrega)

Camp de presoners de guerra: I-B Hohenstein

Camp de deportació: Mauthausen

Data: 9 d'agost de 1940

Núm. matrícula: 3.601

Altres llocs o subcamps: Traslladat a Gusen (24 de gener de 1941)

Data de la mort: 9 de desembre de 1941

Lloc: Gusen

Antoni Foguet i Doll.
Anys 1930.
Arxiu Núria Foguet
i Doll. Tàrrega 1939-61.

Testimoni de Núria Foguet i Doll i d'Isabel Foguet i Doll

Al meu germà Ton

Ton es deia el meu germà
malaguanyat per no viure.
Quan recordo el seu somriure
a voltes tinc de plorà.

JOSEP FOGUET I DOLL (1951)¹³

Ton Foguet i Doll era el més gran dels sis germans de Cal Feliç. Els pares, Antoni i Francesca, vivien al carrer d'Agoders de Tàrrega amb els seus sis fills: en Ton, en Josep, en Lluís, na Rosita, na Isabel i na Núria. El primer havia nascut el 1914 i la Núria, la més petita, l'any 1936.

Els Foguet tenien una agència de col·locació i feien d'intermediaris de grans farratges i finques al carrer de Sant Pelegrí, molt a prop de la via. En Ton feia d'escrivent en una empresa targarina i vivia el dia a dia de l'actualitat cultural, esportiva, social i política de Tàrrega. Ell, com el seu germà Josep, va tenir un important protagonisme cultural a la ciutat, qui conjuntament amb els seus companys de la Unió d'Estudiants de Tàrrega (Manuel de Pedrolo, Josep Pané, Felip Lorda, Norbert Orobitg, Sebastià Piera, Màrius Amigó, Salvador Mayoral, Josep Mas i Baldomer Moncunill) van publicar l'any 1935 la revista cultural i literària *Ressò*.

El juny de 1933 va aparèixer el primer escrit de caràcter social i reivindicatiu d'Antoni Foguet, a la *Crònica Targarina*, en què denunciava l'incompliment per part de certs patrons del nou horari mercantil dels comerços. Proposava coses tan impensables a l'època com aquesta: «I ara que parlem d'obrir i tancar, ¿per què tot el comerç —llevat dels establiments de queviures— no acorden tancar dues hores al migdia, com ja fan alguns gremis?»¹⁴

Aquell mateix any, com a membre del Grup Excursionista O Ara o Mai, va publicar un article titulat «Pins i muntanyes. Diari d'un excursionista», en el qual narrava la sortida de catorze targarins a Sant Llorenç de Munt i que acabava amb aquestes paraules: «Tinguem entusiasme amb la muntanya i amb l'excursionisme, el deport pur i noble. Tots podem fer

¹² N. BONET, et alii (2008), *Tàrrega 1939-61. Aproximació a la repressió, l'exili i la vida quotidiana*, Tàrrega, Ajuntament de Tàrrega.

¹³ J. FOGUET (1951), *Tàrrega. Poemes de la terra meua*, Granollers.

¹⁴ *Crònica Targarina* (1933), núm. 615, 10 de juny de 1933.

Àlbum de fotografies de la sortida del Grup Excursionista O Ara o Mai, de Tàrrega, de qui Antoni Foguet i Doll en feu el reportatge a la *Crònica Targarina*. Arxiu Comarcal de l'Urgell.

el que fa un altre, la voluntat i el vigor de la joventut tot ho pot. La satisfacció de l'èxit i una recordança agradable ens ha quedat d'aquesta excursió.»¹⁵

El mes de juliol de 1934, Antoni Foguet va encapçalat la recollida de signatures i l'escrit «Pro piscina» per reclamar a l'Ajuntament de Tàrrega la construcció d'una piscina municipal i advocava per la constitució d'una entitat que s'havia d'anomenar Club Natació Tàrrega.¹⁶

Durant la guerra, va militar al POUM i va ser nomenat comissari al front. El juny del 1937, va enviar una col·laboració a *Crònica Targarina* que, en certa manera, va ser la premonició de la seva pròpia tragèdia a Mauthausen quatre anys més tard. Es titulava «L'heroi anònim»:

«El vaig veure més tard i d'una manera impensada, damunt el llit d'un hospital. Llavors estava tot pàl·lid i amb la mirada fixa vers el sostre de la sala. Se li escolaven els pocs moments de vida que li restaven. Per la seva ment, indubtablement, li transcorrien en aquells instants, els records més preuats de la seva existència i les imatges dels éssers més estimats de tota la seva vida. I ell restava com seré i immòbil, dintre aquella quietud tan profunda i amargant. Tinguem-lo sempre en la nostra ment.»¹⁷

Agencia general de col·locacions

Antoni Foguet (Feliç)

Carrer de Sant Pelegri, 36, baixos

== TÀRREGA ==

Col·locació de xòfers, barbers, forners, minyones i demés oficis ::
 Intermediari en la compra-venda de
GRANS, FORRATGES I FINQUES
 i lloguers de pisos i cases

Hores de despatx:

De 11 a 1 matí i de 7 a 8 tarda

Anunci d'Antoni Foguet (pare) a la *Crònica Targarina*, número 207, del 14 d'agost de 1925. Arxiu Comarcal de l'Urgell.

¹⁵ *Crònica Targarina* (1933), núm. 629, 16 de setembre de 1933.

¹⁶ *Crònica Targarina* (1934), núm. 674, 28 de juliol de 1934.

¹⁷ *Crònica Targarina* (1937), núm. 816, 26 de juny de 1937.

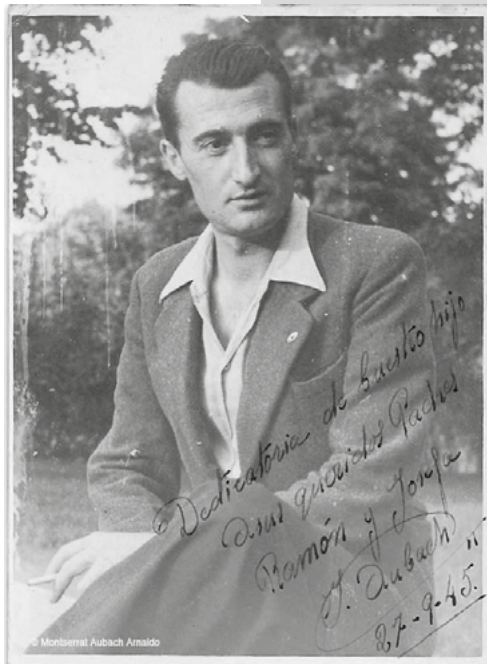
El nom d'Antoni Foguet i Doll al Memorial Raum der Namen, a Mauthausen.
Fotografia: J. R. S.

Va sortir del camp per anar a la companyia de treballadors prop de Montpeller, però l'exèrcit francès el va desplaçar a les fortificacions de la frontera amb Bèlgica. Allí l'exèrcit alemany el va fer presoner durant la batalla de Dunkerque, el juny de 1940. Va ser enviat al camp de presoners de guerra d'Olsztyn, a Polònia, i quan el govern de Franco no va reconèixer com a ciutadans els republicans exiliats detinguts pels nazis, va perdre l'estatus de presoner de guerra i el van enviar al camp d'extermini nazi de Mauthausen, el 9 d'agost de 1940.

A Mauthausen, Antoni Foguet va rebre el número de matrícula 3.601. El gener de 1941 va ser traslladat al camp satèl·lit de Gusen. Allí va aguantar fins al 9 de desembre de 1941, on va morir a 27 anys. Probablement va ser assassinat a la cambra de gas del camp i incinerat al forn crematori.

Josep Aubach de jove.
Arxiu Montserrat Aubach Arnaldo. Tàrrega 1939-61.

Fotografia de Josep Aubach enviada als seus pares pocs mesos després de sortir de Mauthausen, el setembre del 1945.
Arxiu Montserrat Aubach Arnaldo. Tàrrega 1939-61

Josep Aubach Arnaldo. Supervivent.

Nom: Josep
Cognoms: Aubach Arnaldo
Data de naixement: 17 d'agost de 1913
Lloc de naixement: Tàrrega
Domicili de 1936: carrer del Nord, 54 (Tàrrega)
Camp de presoners de guerra: SV- D, Estrasburg
Camp de deportació: Mauthausen
Data: 13 de desembre de 1940
Núm. matrícula: 4.598
Altres llocs o subcamps: Traslladat a Steyr
Data d'alliberament: 5 de maig de 1945
Lloc: Steyr

Josep Aubach Arnaldo va néixer a Tàrrega el 17 d'agost de 1913. Una de les seves passions abans de la guerra era el futbol. Va competir en diversos equips de les penyes d'aquells anys i va ser vicesecretari de la Penya del Calaveres FC, que tenia la seu social al Bar Royal.

L'any 1936 tenia 22 anys i treballava de fideuer a la fàbrica de J. Solà. Les tres germanes d'en Josep (na Carme, na Pilar i na Montserrat) també van néixer a Tàrrega.

El març de l'any 1937 es va incorporar a les files de l'Exèrcit Popular de la República i, amb la retirada de Catalunya, va marxar cap a França, amb la mala sort que va seguir el camí dels deportats als camps d'extermini nazis. Amb tot, ell va sobreviure, però no hem estat capaços de trobar-ne els familiars per recollir el testimoni humà de la seva supervivència a Mauthausen. Es va quedar a viure amb la seva parella a França, on van tenir almenys una filla.

Miquel Pont Llobera. Mort.

Nom: Miquel
Cognoms: Pont Llobera
Data de naixement: 9 d'octubre de 1918
Lloc de naixement: Bellpuig
Domicili de 1936: carrer de Sant Agustí, 12 (Tàrrrega)
Camp de presoners de guerra: VII-A Moosburg
Camp de deportació: Mauthausen
Data: 6 d'agost de 1940
Núm. matrícula: 3.239
Altres llocs o subcamps: Traslladat a Gusen
Data de la mort: 25 de març de 1941
Lloc: Gusen

Miquel Pont Llobera.
Arxiu Pepet
Pont Llobera.
Tàrrrega 1939-61.

La notícia del setmanari local *Crònica Targarina* del 5 setembre del 1936 relata amb èmfasi que: «Tàrrrega, no solament contribueix a la victòria contra la xusma feixista en el seu treball a la rereguarda, sinó que també envia els seus fills a lluitar al front». Entre els catorze targarins que es van incorporar a les columnes que marxaven cap al front, hi trobem Miquel Pont Llobera, que encara no tenia els 18 anys.¹⁸

En Miquel havia nascut a Bellpuig, però ell i tota la seva família ja feia temps que s'havien establert a Tàrrrega. A casa seva eren pagesos i paletes, treballaven a la teuleria de Santa Clara i en Miquel feia d'ajudant del pintor Joan Minguell, pare i avi de la nissaga dels pintors targarins Jaume Minguell i Josep Minguell. En Miquel tenia quatre germans: en Pep, en Ramon, en Miquel i na Roser.

Era militant d'Esquerra Republicana de Catalunya i, quan va marxar cap al front d'Aragó, es va integrar a la columna Macià-Companys. Durant la guerra, va arribar a ser tinent de transmissions i, després de l'ocupació feixista de Catalunya, ell i tota la seva família van marxar cap a l'exili. A França, a mitjans de 1939, es va retrobar amb la seva família i la família Segarra Monjo a les Landes, a Aquitània.

Poc després se'n va anar a treballar amb les companyies de treball de l'exèrcit francès, en la construcció de la línia Maginot. Amb l'ocupació alemanya de França, va ser detingut el maig del 1940 i el van enviar al camp de presoners de guerra de Moosburg an der Isar, a Baviera.

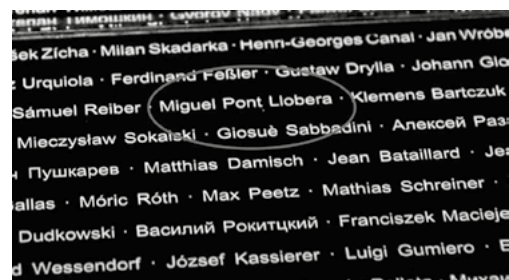
Miquel Pont i Llobera va tenir la desgràcia de ser dels primers catalans a ser deportats al camp d'extermini de Mauthausen. Ell es va trobar entre els components del primer comboi de republicans que va fer cap al camp. Hi va entrar el dia 6 d'agost de 1940 i va rebre el número de matrícula 3.239. En Miquel s'hi va estar fins al dia 24 de gener de 1941, data en què va ser traslladat al camp de Gusen. Allí, va ser víctima de la crueltat d'un mecanisme pensat, exclusivament, per assassinar tots aquells que hi arribaven. Va morir probablement gasejat a 23 anys, a Gusen.

Feia cinc anys que havia sortit de Tàrrrega per lluitar contra el feixisme. Va morir el dia 25 de març de 1941 en terres de l'Àustria annexionada al Tercer Reich de Hitler.

Crònica Targarina del 9 de setembre de 1936 en què s'anuncia que Miquel Pont marxa al front com a milicià. Arxiu Comarcal de l'Urgell.

El nom de Miquel Pont Llobera al Memorial Raum der Namen, a Mauthausen. Fotografia: J. R. S.

¹⁸ *Crònica Targarina* (1936), núm. 784, 5 de setembre de 1936.

Francesc Sentís Baiget. Supervivent.

Nom: Francesc
Cognoms: Sentís Baiget
Data de naixement: 17 d'abril de 1913
Lloc de naixement: Llardecans
Domicili de 1936: carrer de Sant Pelegrí (Tàrrega)
Unitat guerra d'Espanya: 124 Brigada Mixta de la 27a Divisió
Camp de presoners de guerra: XII-D Trier
Camp de deportació: Mauthausen
Data: 25 de gener de 1941
Núm. matrícula: 4.392
Altres camps: Gusen (20 d'octubre de 1941)
Núm. matrícula: 13.064
Data d'alliberament: 4 de maig de 1945
Lloc: Gusen

Francesc Sentís Baiget,
abans d'anar al front.
Arxiu família
Sentís-Virgili.

Testimoni de Joan Albert Sentís Sebastià

Francesc Sentís Baiget va néixer a Llardecans l'any 1913. El seu pare era sabater i va ajudar a crear la cooperativa enfrontant-se als grans propietaris del poble. De ben jove va anar a la Bovera a treballar a la bòbila amb el seu tiet Baptista, on feien totxos ceràmics per als forns de les indústries metal·lúrgiques de Barcelona. Era una família d'artesans i pagesos, i eren sis germans: en Joan; en Josep, que es va exiliar i es va establir a França; en Francesc; n'Antoni, que va morir al front; n'Isidre, i en Frederic.

A Tàrrega, s'hi havia establert el seu tiet Antoni Sentís Mor, casat amb Rosa Serra, amb una botiga a l'engròs d'alimentació i drogueria, i també treballava en l'adobament de pells del negoci de Baldomer Trepas. Cap a l'any 1929, amb 14 anys, en Francesc va arribar a Tàrrega, on ja vivia el seu germà Josep, per treballar al negoci del seu tiet. A Tàrrega va estudiar Comerç en una acadèmia on feien classes d'esperanto.

Francesc Sentís simpatitzava amb el Bloc Obrer i Camperol i, quan va començar la guerra, el mes d'agost de 1936, es va allistar voluntari per anar a combatre al front d'Osca amb la columna del coronel Villalba, vora Siétamo. Va combatre a Terol, al front del Segre i amb la Divisió 27, i a la batalla de l'Ebre va combatre a tocar de Corbera.

Després de l'Ebre, va anar a Sarroca i, amb la retirada, es van anar replegant per Solsona, Olot i Besalú. Des d'allà, van anar cap a Beget i al Coll d'Ares, fins a arribar a Sant Llorenç de Cerdans. El seu primer pensament, en passar la frontera, va ser: «Hem perdut la democràcia, la República i he perdut el meu germà al front.» Allí, quan es van adonar que estaven envoltats per militars francesos, uns quants van dir: «intentem anar França endins, que aquests igual ens agafen i ens tornen enrere.» Per error, es van tornar a internar a l'estat espanyol i van tornar altre cop cap a l'estat francès, a Arles, i d'aquí van fer cap al camp del Barcarès i, finalment, al camp dels catalans a Agde.

Es va enrolar en una companyia de treball a prop de la Barceloneta fins que el van traslladar a la línia Maginot, a Belfort-Mulhouse. Quan hi va haver l'ofensiva alemanya

Els germans Joan,
Josep, Francesc,
Antoni, Isidre i Frederic
Sentís Baiget.
Arxiu família
Sentís-Virgili.

d'ocupació de França, amb altres companys se'n va anar cap al sud per intentar escapar cap a Suïssa. A la frontera, van ser detinguts per la Gestapo i el van internar al camp de presoners de Trèveris. Des d'allà, el van portar fins a l'Stalog de Zagan, a Polònia, on va estar quatre mesos, ben tractats d'acord amb el conveni de Ginebra. Al cap de dos mesos, el van fer tornar cap a Trier, on li van prendre la documentació.

A principis de gener del 1941 va ser detingut i, el 22 de gener de 1941, van ser conduïts a l'estació de tren i els van fer pujar amuntegats en vagons de bestiar en un tren que feia cap a Mauthausen.

Durant els tres dies de viatge, només van tenir aigua i galetes. Havien de fer les seves necessitats per un forat del vagó. Quan van arribar al destí, es van trobar les SS, els gossos pastors alemanys i els cops de culata. Van caminar 5 km fins al camp. Qui queia a terra o sortia de la formació era mort d'un tret al cap.

Quan van arribar al camp, van anar als barracons 17, 18, 19 i 20 de rebuda, on no cabia ni una agulla. Li van donar el número 4.392. «El règim del camp era fer-te treballar per 2.000 calories diàries amb una alimentació de 400 calories. Havies de pujar els 186 esglaons de l'escala, des de la pedrera, amb una pedra a l'esquena, fins a dalt. El càstig més habitual era el de 25 cops de fuet i qui els rebia els havia d'anar comptant en alemany del primer al vint-i-cinquè. Si t'equivocaves o deies malament el número, tornaven a començar, fins a morir a cops.»

«Al Francesc se li van lligar les ferides rebudes amb els cops, però va poder sortir-se'n per la solidaritat dels altres companys. Un dels moments més durs al camp era quan hi havia una incorporació de presoners al camp. Les SS feien lloc assenyalant els qui havien de fer fora; als triats els portaven al forn o els donaven una injecció de benzina al cor.»

«Cada dia, cada vegada que t'aixecaves, era el primer dia de la resta de la teva vida, amb la por de no cometre cap errada perquè aquella errada podia ser mortal.» «Van arribar una colla de jueus holandesos i els van eliminar tots en dos dies.» «Jo vaig veure matar gent a base de cops, allí, al davant de tothom.»

El Francesc sempre tenia preparada una explicació en alemany per quan fos triat per ser eliminat. Dues vegades el van triar i s'adreçava a l'oficial dient-li: «Jo soc fort, soc jove, estic al komando de les patates, els puc ajudar a tots, encara puc resistir.» Així es va salvar.

Un dia les SS li van preguntar si «algú del barracó tenia febre». El seu company de llitera, que era de Maials, en Josep Aresté, va dir que «s'apuntaria a la infermeria per estalviar-se de treballar». Li va deixar el jersei perquè el guardés. Al vespre, en tornar de la feina, el jersei encara era allà. Aquell dia havien assassinat tots els de la infermeria. Això el va enfonsar psicològicament, calia tenir molta força mental per aguantar aquella pressió. «És l'instint de supervivència qui al final et salva.»

Francesc Sentís deia que els pitjors anys de Mauthausen van ser el 1941 i 1942. Quan a mitjans de 1943 l'exèrcit nazi va començar a ser derrotat a l'est, les condicions al camp van canviar. Les SS estaven destinades al front i els nous carcellers no eren tan criminals.

«En Francesc va tenir la sort de treballar a l'hort del xalet d'un oficial de les SS i, a Gusen, va entrar al komando kartofen, a pelar patates, i així sovint aconseguia una ració extra per menjar.»

«A Gusen, pocs dies abans de l'alliberament, quan van marxar els soldats, els guàrdies van ordenar a tothom que anessin a les coves. Els presoners del camp s'hi van negar i es van revoltar. Van prendre les armes i van detenir els kapos per matar-los. Va arribar la Creu Roja amb paquets d'aliments, amb tabac, xocolata i galetes. El meu pare va vigilar de no menjar gaire, però els més dèbils es van afartar i això els va provocar la mort de molts d'ells.»

CRONICA TARGARINA

MILICIANOS targarins i comarcans cap al front de combat

El diumenge passat, a la tarda, en un autòmibus de la Cooperativa Obrera de Transports, conduït pel xòfer Lluís Miró, marxaren al front aragonès els milicians targarins i comarcans, que s'allistaren voluntàriament per a lluitar contra els facciosos.

Els milicians targarins són:
Antoni Ayats, Josep Farnós, Josep Forn, Miquel Castany, Emili Peruga, Salvador Brotons, Joan Aynó, Josep Alsina, Antoni Pont, Josep Lluelles, Marcel·li Prats, Joan Soto, Tiburci del Olmo, Ignasi Llobers, Angel Garcia, Josep Oliva Pont, Antoni Ginestà, Ramon Bosch, Antoni Lluna, Ramon Giribet, Jaume Valls i Francisco Sentís.

Els milicians comarcans són:
Antoni Llonch, Ramon Boncompte, Angel Utged, Angel Santos, Josep Bori Sarret, Josep Llobet Mata, Ramon Bergada

Suscripció nacional

Relació dels donatius efectuats pel personal de les brigades municipals, milicians i Aliança Obrera:

	Ptes.
Suma anterior	228'40
Recaptat a l'Aliança Obrera	5909'50
Recaptat al Municipi	1863'25
Total	8002'15

Continua oberta la subscripció.
Hi ha algun obrer que encara no ha fet efectiva l'entrega d'un jornal, tal com es va acordar en l'assemblea de l'Aliança Obrera. Aquests són pregats de que ho facin efectiu el més aviat possible, puix del contrari seran sancionats amb el pagament del doble del jornal i es farà públic el seu nom.

Un important decret per al manteniment del crèdit comercial

DECRET

Crònica Targarina del 9 de setembre de 1936 en què s'anuncia que, entre altres targarins, Francesc Sentís i Emili Peruga marxaran al front com a milicians. Arxiu Comarcal de l'Urgell.

Tres supervivents de Mauthausen a la trobada anual a Fontscaldes, l'any 1988: en Francesc Sentís Baiget, en Josep Figueras Solé i en Francesc Comellas Llinares. Arxiu família Sentís-Virgili.

Batista Valls, de Nalec. No es va adaptar a París i, amb l'ajuda de la Creu Roja, va localitzar el seu germà exiliat, a la zona central de França, i va anar cap allà, on va viure dos anys més.»

«Hom esperava que, després de la guerra mundial, les democràcies occidentals guanyadores de la guerra fessin fora del poder Franco, l'únic règim feixista aliat de Hitler i Mussolini a Europa. Amb tot, cada vegada hom era conscient que americans, anglesos i francesos temien la instauració d'un règim comunista prosoviètic a l'estat espanyol i van permetre la continuïtat del règim.»

«En Francesc Sentís no va voler integrar-se al maquis. Feia massa anys que lluitava i portava massa sofriments per tornar a embarcar-se en una aventura incerta. Va buscar suports per poder tornar a Catalunya i, amb l'ajuda de les xarxes d'entrada de persones per Andorra, va aconseguir un salconduit fals i diners de curs legal. L'any 1950 va travessar la frontera fins a la Seu d'Urgell, des d'allà va anar fins a Barcelona en bus i, de Barcelona, a Lleida en tren. Quan va arribar a Lleida en tren va ser interceptat per un policia, que el va deixar continuar, al qual li va dir que no portava la documentació perquè havia sortit de pressa i corrent de Barcelona i anava a veure la seva mare a Lleida, que estava a punt de morir.»

El pare d'en Francesc, Joan Sentís Mor, acabada la guerra, va ser condemnat a dotze anys de presó per un consell de guerra. Va ser llavors que la mare, Margarida, va marxar de Llardecans i va anar a viure a Lleida, a casa del germà i sastre Isidre Sentís. Afortunadament, va aconseguir l'indult per al seu marit, que va poder sortir de la presó, i es van quedar a viure a Lleida ciutat.

Quan en Francesc va arribar a Lleida havien passat catorze anys des de la darrera vegada que havia vist els seus pares. Tampoc havien tingut cap notícia seva i el donaven per mort. De nit, en Francesc va trucar a la porta. Quan la mare va obrir, no es podia creure que fos ell. Quan va entrar al menjador, va veure dues fotografies penjades a la paret amb un

«El dia 4 de maig de 1945 a la tarda, en Francesc era prop de l'entrada del camp i va veure com arribaven tres o quatre jeeps. Al primer jeep, hi anava un sergent de raça negra i llavors va saber que estaven salvats. A partir d'aquell moment, en Francesc Sentís es va tornar proamericà de cop. L'endemà de l'alliberament, tots els supervivents de Gusen van anar cap a Mauthausen. Allí va ser testimoni de la mort del kapo català Enric Tomàs Urpí, que coneixia de Gusen.»

«Després de l'alliberament, tots els països van enviar efectius i personal per repatriar els supervivents. Als catalans i espanyols ningú no els esperava, no rebien suport ni ajuda de ningú. Una delegació del PSUC del camp va anar a Viena a parlar amb les autoritats russes per mirar quina solució es podia donar als 2.000 i poc *spaniards* del camp. Després d'esperar més de 24 hores, els van donar llargues i van tornar sense cap resposta cap al camp.»

«Es van adreçar al govern francès a París, ja que tots ells havien estat detinguts sent membres de les companyies republicanes de treball, i van trobar una entesa i un acord amb el govern de De Gaulle. Van rebre un salconduit per sortir del camp i el 8 de juny de 1945 van anar cap a París en un pont aeri organitzat pels americans des de Linz. A París van rebre allotjament, atenció i feina, i va viure un temps amb l'exiliat del POUM

crepó negre a cada una: la del seu germà Antoni, mort a 20 anys al front d'Aragó, i la seva fotografia amb la mateixa senyal de dol.

Mitjançant els contactes familiars, va aconseguir documentació legal. Va treballar en una companyia elèctrica a Tarragona i, com que parlava l'alemany, feia d'intèrpret sempre que calia. Quan els alemanys li preguntaven on havia après l'idioma, els explicava la veritat de Mauthausen. Quan li ho preguntava un espanyol, responia que l'havia après de voluntari a la División Azul.

«Així era en Francesc Sentís, un home inquiet i espavilat, incapaç de sentir odi o set de venjança.» Per casualitats de la vida, l'any 1958 li va tocar ser al costat de Franco, a la inauguració d'un pantà de la companyia elèctrica on treballava. No va passar res.

Sovint els companys de Mauthausen es trobaven. Necessitaven compartir els seus records i recordar qui havia mort al camp. A Tarragona, a casa d'en Francesc, havien vingut alguna vegada. A Fontscaldes, a casa d'en Josep Figueras, es feia cada any al maig una trobada a la qual mai no va faltar.

El 23 de juliol de 1998 va morir a Tarragona a l'edat de 85 anys.

Dos mil catalans van ser assassinats a Mauthausen. Que mai l'oblit no els esborri de la nostra memòria.